

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve **Harry (Chaim) Schimmel'in** anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne** teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, alta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi **Anna**'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." - Rabbi Sacks

Emor

Yahudi Zamanının Çift Yönlü Doğası

Mekânın ve şahsın kutsiyetinin yanı sıra bir de *zamanın* kutsiyeti vardır. Bu, Emor *peraşasının*, insanı yanıltacak düzeyde basit görünen bayramlar ve kutsal günler listesinde (Vayikra 23:1-44) ortaya koyduğu bir kavramdır.

Zaman Yahudilikte muazzam bir rol oynar. Tanrı'nın kutsal ilan ettiği ilk şey, bir gündü: Yaratılışın sonunda, Şabat. Bir bütün olarak Bene Yisrael'e Mısır Çıkışı öncesinde verilen ilk emir, Yahudi takvimini tespit etmek ve uygulamak suretiyle zamanı kutsal kılma emriydi (Şemot 12:1-2). Peygamberler Tanrı'yı tarihin içinde gören ilk insanlardı; zamanın ta kendisini, Tanrı ile insanın bulunduğu sahne olarak görmekteydiler. O zamana kadar ve o zamandan beri, kelimenin tam anlamıyla diğer tüm dinler, Tanrı'yı, realiteyi ve gerçeği, zaman-üstü olmakla özdeşleştirmişlerdir.

Isaiah Berlin, Slavların hiçbir tarihi olmadığını, yalnızca coğrafyaları olduğunu söyleyen Alexander Herzen'in sözlerini sık sık aktarırdı. Buna karşılık, ona göre, Yahudiler için bunun tam tersi doğrudur: çok büyük bir tarihleri, ama pek az coğrafyaları vardı. Çok zaman, ama az mekân.

Sonuç olarak, Yahudilikte zaman, manevi yaşamın esas nitelikli ortamlarından biridir. Ancak Yahudiliğin zamana olan yaklaşımında, hak ettiği kadar az dikkate nail olmuş bir özellik vardır: onun zamansal yapısı boyunca görülen çift yönlü doğası.

Örneğin bir bütün olarak takvimi ele alın. Hıristiyanlar güneş takvimini kullanırlar. Müslümanlar ay takvimini kullanırlar. Yahudilik ise her ikisini birden kullanır. Biz zamanı hem Ay'ın aylık döngüsüne hem de güneşin mevsimsel döngüsüne göre sayarız.

Bir de günü düşünün. Günler normalde tek bir tanımlanabilir başlangıca sahiptir. Bu gece çöktüğünde, şafak söktüğünde veya - Batı'da olduğu gibi - ikisi arasında bir yerde olabilir. Yahudilikte ise bu biraz daha karmaşıktır. Takvimsel amaçlar için Yahudi günü, gece çöktüğünde başlar ("Ve akşam oldu ve sabah oldu, bir gün"). Ama duaların yapısına bakacak olursak, günün ibadetinin, önceki gece değil de sabah vakti başlamasında makul bir yan vardır; zira sabah duasını Avraam, öğleden sonra duasını Yitshak ve gece duasını Yaakov tesis etmiştir.

Yılların da genellikle sabit bir başlangıç noktası vardır - "Yılbaşı". Oysa Yahudilikte, Mişna'ya (Roş Aşana 1:1) göre, bir değil, tam dört tane "Yılbaşı" vardır. 1 Elul, hayvanlardan onda bir ayırma konusundaki yılbaşısıdır. 15 Şevat (veya Bet Şamay'a göre 1 Şevat), ağaçların yılbaşısıdır. Bunlar belirli ve ikincil öneme sahip tarihlerdir, ama diğer ikisi daha temel niteliktedir.

Tora'ya göre, yılın ilk ayı [Yahudi takvimindeki] Nisan'dır. Tufan sonrasında toprağın kuruduğu tarih 1 Nisan'dır (Bereşit 8:13).¹ Aynı zamanda, Bene Yisrael'in bir halk olarak ilk emirlerini aldıkları ilk gün de budur (Şemot 12:2). Bir yıl sonrasında aynı tarihte Mişkan ibadete açılmış ve Koenlerin ibadet görevi başlamıştır (Şemot 40:2). Ama bizim "Yılbaşı", yani Roş Aşana olarak adlandırdığımız bayram, altı ay sonrasında rastlar.

Kutsal zamanın ta kendisi de, Emor peraşasının açıkça ortaya koyduğu üzere, iki şekilde gelir. Bir yandan Şabat vardır, diğer yandansa bayramlar - ve peraşamızda bu ikisi birbirinden ayrı olarak duyurulmaktadır. Şabat, zamanın başında tüm çağlar için Tanrı tarafından kutsal kılınmıştı. Bayramlarsa, takvimi tespit etme yetki ve sorumluluğunun verildiği Yahudi halkı tarafından kutsal kılınır.

Bu günlerde söylediğimiz *berahalar* arasındaki fark da buradan kaynaklanmaktadır. Şabat günlerinde "Şabat'ı kutsal kılan" Tanrı'yı överiz. Bayramlarda ise "Yisrael'i ve kutsal zamanları kutsal kılan" Tanrı'yı överiz. Başka bir deyişle, Tanrı Yisrael'i

ve onun aracılığıyla bayramları kutsal kılmıştır. Başka bir deyişle, kutsal zamanları kutsal kılan ve bayramların hangi günlere rastlayacağını belirleyen, Yisrael'dir.

Bayramlar grubunun içinde de çift yönlü bir döngü mevcuttur. Bunlardan biri, *Şaloş Regalim* adı verilen üç "hac" bayramı tarafından oluşturulur: Pesah, Şavuot ve Sukot. Bunlar, Yahudi tarihinin şafağındaki kilit anları temsil eder: Mısır Çıkışı, Tora'nın verilmesi ve kırk yıllık çöl yolculuğu. Bunlar tarihi bayramlardır.

Diğeri ise yedi sayısı ve kutsiyet kavramı tarafından oluşturulur: yedinci gün Şabat; yedinci ay Tişri - ki bu ay üç bayram içerir: Roş Aşana, Yom Kipur ve Sukot; yedinci yıl Şemita; ve yedişer yıllık yedi Şemita döngüsünün bitimini işaretleyen Yovel.

Bu zamanlar (her iki döngüye de dâhil olan Sukot haricinde), tarihten çok, bunu tanımlayabilecek daha iyi bir sözcük arayacak olursak, metafizik ve hukukla, evren hakkındaki nihai gerçeklerle, insanlıkla ve yaşamımızı düzene sokan hem doğal hem de ahlaki kanunlarla ilgilidir.

Bunların her biri yaratılışla (Şabat, yaratılışın bir hatırlatıcısıdır; Roş Aşana yaratılışın yıldönümüdür), Tanrı'nın hükümranlığıyla, adalet ve yargıyla; ve insanlığın yaşam, ölüm ve fanilik nitelikleriyle bağlantılıdır. Buna bağlı olarak Yom Kipur'da adalet ve yargıyla yüzleşiriz. Sukot ve Şemini Hag Atseret'te yağmur için dua eder, doğayı kutlar (*arbaat a-minim*, yani dört bitki türü olarak *lulav*, *etrog*, *adasim* ve *aravotu* bir araya getirmemiz, işlenmemiş doğal objelerle yerine getirdiğimiz tek *mitsvadır*) ve Tanah'ın, fanilik

¹ Doğrusu bu da bir görüş ayrılığının konusudur. Gemara Roş Aşana 11b'de (Raşi, Bereşit 8:13'teki açıklamalarında bunu alıntılanmaktadır) Rabi Yeoşua bunun Nisan ayında olduğunu söylerken, Rabi Eliezer'e göre bu Tişri ayında olmuştur.

hakkındaki en derin meditasyonu olarak nitelendirebileceğimiz Koelet kitabını okuruz.

Şemita ve Yovel yıllarında Tanrı'nın, Erets Yisrael ve Bene Yisrael üzerindeki nihai ve mutlak iyeliğini kabul ve ilan ederiz. Bu nedenle Şemita yıllarında toprağı dinlenmeye bırakır, borçları affederiz. Yovel'in uygulandığı yıllarda da köleler serbest bırakılır, gayrimenkullerin çoğu asıl sahiplerine geri iade edilirdi. Tüm bunların, Tanrı'nın tarihe yaptığı müdahalelerle değil, evrenin Yaradan'ı ve sahibi olmasıyla alakalıdır. İlk döngüyle ikincisi arasındaki farkı görmenin bir yolu, Pesah, Şavuot ve Sukot'taki duaları Roş Aşana ve Yom Kipur'daki dualarla karşılaştırmaktır. Pesah, Şavuot ve Sukot Amida'sının merkezi kısmı "Sen bizi tüm halkların içinden seçtin" sözleriyle başlar. Buradaki vurgu, Yahudilerin özel konumu üzerindedir.

Doğrusu, aynı kısım Roş Aşana ve Yom Kipur Amida'sında da yer alır; ama bunun öncesinde, Tanrı'nın kutsiyetinden bahseden *berahada* uzun bir ilave bulunur. Bu ilavede başka kısımların yanında "Korkunu tüm eserlerinin üzerine, dehşetini tüm yarattıklarının üzerine sal; tüm eserlerin Senden çekinsin, tüm yaratılanlar Senin huzurunda yere kapansın" sözleri de yer alır. Dolayısıyla burada evrensel bir vurgu yer almaktadır: tüm yaratılanları, yaşayan her şeyi etkileyen bir yargı söz konusudur.

Sukot bile, "yetmiş ulusu" temsil eden yetmiş boğa *korbanı* ile evrensel bir unsura sahiptir. Zeharya 14'e göre Sukot, bir gün tüm uluslar tarafından kutlanacak bir bayramdır.

Bu çift yönlülüğü anladıktan sonra soru açıktır: Neden? Çünkü Tanrı hem doğanın hem de kültürün

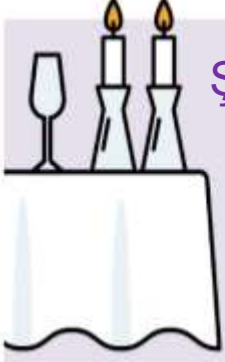
Tanrı'sıdır. Genelde herkesin ve özelde antlaşma halkının Tanrı'sıdır. Hem bilimsel kanunun (sebebe) hem de dini-ahlaki kanunun (emir) Yazarıdır.

Tanrı'yla hem gezegenlerin hareketini temsil eden döngüsel zamanda hem de bizim bir parçası olduğumuz ulusun olaylarını ve evrimini temsil eden doğrusal-tarihi zamanda karşılaşırız. Bu çift yönlü doğanın ta kendisi, iki tür dini liderin ortaya çıkmasını sağlar: Peygamber ve Koen; ve zaman hakkında, bunların her birinin temsil ettiği farklı bilinç şekilleri.

Antik Yunanlardan bu yana insanlar her şeyi açıklayacak tek bir prensibin veya Arşimet'in dünyayı kımıldatmak için aradığı o tek noktanın veya hakikati tüm nesneliliğiyle görmeyi sağlayacak yegâne perspektifin (filozoflar buna "hiçbir yerden bakış" adını verirler) arayışı içinde olmuşlardır.

Yahudilik bize böyle bir noktanın var olmadığını söyler. Realite bundan çok daha karmaşıktır. Tek bir zaman kavramı bile yoktur. Realiteyi üç boyutta görebilmek için en azından iki perspektife ihtiyacımız vardır ve bu, mekân için olduğu kadar, zaman için de doğrudur. Yahudi zamanının eşzamanlı iki ritmi vardır.

Niels Bohr'un tamamlayıcılık teorisi kuantum fiziği için neyse, Yahudilik de maneviyat için odur. Fizikte ışık hem dalga hem de parçacık modeliyle açıklanır. Yahudilikte zaman hem tarihi hem de doğaldır. Beklenmediktir, sezgisel beklentilere kesinlikle aykırıdır. Ama zamanın zengin karmaşıklığını basite indirgemeyi reddetmesi açısından görkemlidir: tıklayan saat, büyüyen bitki, yaşlanan beden ve sürekli derinleşen zihin.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Sizce zaman Yahudi halkı için neden önemli bir değerdir?
2. Yerine getirdiğimiz, zamana bağlı başka *mitsvalar* (Yahudi bayramları dışında) aklınıza geliyor mu?
3. Kendi zamanınızı düşünün: Onu nasıl akıllıca kullanabilirsiniz ve vaktinizi daha etkin bir şekilde kullanma şeklinizde ne gibi değişiklikler yapabilirsiniz?